

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-52-0

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1724

Tasavvuf

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Yusuf Genç

Yayıma Hazırlayan
İrfan Alus

Düzeltili
Ahmet Beysu

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Eylül 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 49619
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-posta: ketebe@ketebe.com

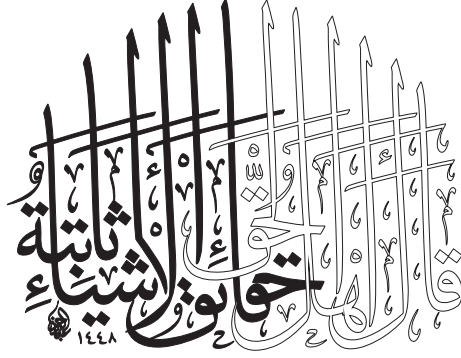
Baskı ve Cilt

Sertifika No: 75309
Matsis Matbaa A.Ş.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad.
No: 51 Sefaköy / İSTANBUL
Tel: (0212) 624 21 11 -
Faks: (0212) 624 21 17
www.matsisprint.com

Kapak Yazısı: "Kâle ehlü'l-hakk: Hakâiku'l-eşyâi sâbitetün." [Hak ehli şöyle dedi:
Eşyânın hakikatleri sabittir.] Nesefî Akâidi'nin ilk cümlesi. Hattat: Abdurrahman Depeler.

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KARABAŞ VELÎ

NESEFÎ
AKÂİDİ
ŞERHİ

İman ve Tahkik

Tercüme ve İzah: *Nail Okuyucu*

KETEBE

Karabaş Velî

Alâeddin Ali Karabaş Velî (ö. 1097/1686), 17. yüzyılın önde gelen âlim ve sûfilerinden biridir. 1611'de Arapgir'de doğdu, İstanbul'da medrese tahsili gördükten sonra tasavvufa yönelerek Şeyh Şâbân-ı Velî Dergâhı postnişini İsmail Çorûmî'ye intisap etti. Üsküdar'daki Vâlîde-i Atîk Tekkesi'nin meşihatını ve caminin vâizliğini üstlendi. Buradaki vaazlarıyla büyük etki uyandırdı. Etrafında gelişen kimi hadiseler neticesinde Limni'ye sürgün edildi, affedildikten sonra hac yolculuğuna çıktı, dönüş yolunda Sina Yarımadası'nda vefat etti ve buraya defnedildi. Kurucusu olduğu Karabaşıyye kolu aracılığıyla Halvetiliğin Anadolu, Arap diyarı ve Kuzey Afrika'ya yayılmasını sağladı. İbnü'l-Arabî geleceğinin güçlü bir temsilcisi olan Karabaş Velî, *Kâşîfû Esrârî'l-Fusûs*, *Şerhu Akâidi'n-Nesefî*, *Devrân-ı Sûfiyye*, *Tarikatnâme* ve daha pek çok eser kaleme almıştır.

Nail Okuyucu

Konya ili Karapınar ilçesinde doğdu. Karapınar İmam Hatip Lisesi'nden (2001) ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (2006) mezun oldu. Aynı üniversite bünyesinde yüksek lisans (2008) ve doktorasını tamamladı (2014). İslâm Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi olarak Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde göreve başladı (2011). Hâlen aynı kurumda öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. *Batı Gözüyle Tecdid* (Edisyon, 2014), *Şâfiî Mezhabinin Teşekkül Süreci* (2015), *Kâfiyecî'nin Siyâsetnâmeleri: Seyfû'l-mülûk - Seyfû'l-kudât* (İnceleme, Eleştirmeli Metin ve Çeviri, 2018), *Fıkıh İlmine Giriş Metinler Seçkisi* (2019), *İmam Şâfiî ve Çağı* (2019) yayınlanmış çalışmaları arasındadır.

İÇİNDEKİLER

TAKRİZ	7
TAKDİM	11
KARABAŞ VELÎ VE AKİDE ŞERHİ	15
Karabaş Velî'nin Kısa Hayat Hikâyesi.....	15
Eserleri.....	19
Muhakkik Bir Sûfinin Akide Şerhi.....	21
Nesefî Akidesi.....	23
Varlığın Mertebeleri.....	26
Bilgi ve İman.....	31

NESEFÎ AKÂİDİ ŞERHİ İMAN VE TAHKİK

Eşyânın Hakikatleri.....	39
Bilgi Kaynakları.....	61
Duyular.....	65
Sâdık Haber.....	65
Akıl.....	68
Âlemin Hudûsu.....	73

Allah'ın Varlığı ve Sıfatları.....	76
Kelâm Sıfatı.....	86
Tekvîn Sıfatı.....	90
Îrâde Sıfatı.....	95
Rü'yetullâh.....	97
Kazâ ve Kader.....	105
İstitâat.....	114
Ecel.....	118
Rızık.....	121
Dalâlet ve Hidâyet.....	122
Kabir Azabı ve Sorgusu.....	124
Dirilme ve Âhiret Ahvâli.....	126
Büyük Günah.....	128
Şefaat.....	132
İman.....	133
İman ve İslâm.....	135
Saîd ve Şakî.....	137
Nübüvvetin Hikmeti.....	138
Evliyânın Kerâmetleri.....	145
Hz. Peygamber'den [sav] Sonra En Faziletli İnsanlar.....	146
İmâmet.....	147
Ehl-i Sünnet'in Şiarları.....	151
Nebî-Velî Farkı.....	154
Nasların Anlaşılması.....	155
Ma'dûm.....	156
Dua.....	157
Kıyâmet Alâmetleri.....	157
İctihadın Hükümü.....	157
Beşer ve Meleklerin Mukayesesi.....	157
KAYNAKÇA.....	161

TAKRİZ

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Elhamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn.

*Efdalü's-salâti ve etemmü't-teslîm alâ seyyidînâ ve
nebiyyinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ecmaîn.*

Müslümanların inanç sistemini Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîf esaslı bir zemin üzerine oturtmak üzere sağlıklı bir itikadî sistem oluşturma maksadıyla İslâm dünyasında iki itikadî mezhep tebârüz etmiştir. Bunlardan birisi Mâtürîdîlik, diğeri ise Eş'arîliktir. İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî hazretlerinin ismine izâfeten Mâtürîdîlik olarak isimlendirilen akâid sistemi, öteden beri, özellikle bizim coğrafyamızda yerleşik bir hâl almış ve geniş kitlelerce kabul görmüştür. Geçmişten günümüze, medreselerde, dergâhlarda, ilâhiyat fakültelerinde, imam-hatiplerde ve Kur'ân kurslarında öğretilenmiştir. Bu derslerde aziz milletimizin itikadî açıdan dikkat etmesi gereken hususlar izah edilmiştir.

Bu amaçla birçok eser vücuda getirilmiş, bunlardan bazıları diğerlerine nazaran daha fazla rağbet görmüş ve nesilden nesile aktarılmıştır. İmam Nesefî hazretlerinin kaleme aldığı, hacim olarak küçük ama içerdiği meseleler itibarıyla oldukça kıymetli bir metin olan *Nesefî Akâidi* de bu türlü eserlerden biridir.

Nesefî Akâidi, farklı dönemlerde birçok mütercim tarafından titizlikle incelenmiş, şerhleri yapılmış ve ihtimâmla tâlim edilmiştir. Bu tercüme ve şerhlerden bir tanesi de Tarîk-i Halvetiyye'de yolbaşı olan Karabaş Velî hazretleri tarafından yapılan şerhtir. Karabaş Velî hazretlerinin Arapça kaleme aldığı bu şerh, sağlığında mahdûm-ı mükerrerleri Mustafa Ma'nevî tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. (Tercümenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde [Hacı Mahmud Efendi, nr. 1303] *Lüb-bü'l-Akâid* adıyla kayıtlı olan nüshası mütercim hattıyadır.)

Bugün de kıymetli hocamız Nail Okuyucu Beyefendi hem Karabaş Velî hazretlerinin şerhini hem de mahdûm-ı mükerrerleri tarafından yapılan tercümeyi göz önünde bulundurarak metni hakkıyla incelemiş ve günümüz okurlarına kazandırmak için büyük gayret göstermiştir. Nail hocamızın Arapçaya hâkimiyeti yanında fikhî ve itikadî meseleler üzerindeki vukûfiyetiyle yeniden tercüme ettiği bu eser için, bir manada da tasavvufî bir şerhtir diyebiliriz. Nitekim kitap boyunca gerekli izâhâtı ilave etmesi ve bunu yaparken bilhassa tasavvufî eserlere atıf yapması bu ihtimamının alâmetidir. Nail hocanın bu eserin vücut bulması sürecindeki emeklerine yakinen şâhidim. Hocamız, yalnızca eser üzerine eğilmekle kalmamış, muhtevası hakkında yetkin isimlerle ve yakın dostlarıyla mütemâdiyen istişârelerde bulunarak, hatta ilgililerden oluşan halkalarda uzun süre metni bir ders konusu olarak da anlatmıştır.

Elinizdeki bu eser, özellikle tasavvufla meşgul olan, tasavvufî hayatı bir meşrep olarak tercih eden zümreler için büyük bir önemi hâizdir. Sağlam bir inancın, sağlam bir din anlayışının sağlıklı bir zemine oturması elzemdir. Bu din anlayışının, elbette Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfler üzerinde hayat bulabileceği açıktır. Elinizdeki çalışmayla Ümmet-i Muhammed'in istifadesine sunulan bu eserin, ülkemizdeki tasavvuf literatürüne de yeni bir soluk getirmesini temenni ediyoruz. Biz de, behemehâl bu eserin okunmasını, anlaşılmasını için gayret

gösterilmesini ve üzerinde tefekkür edilmesini tavsiye etmeyi üzerimize bir borç biliyoruz. *Nesefî Akâidi*'nin, İslâmî ilimlerle meşgul olan tüm çevreler için olduğu kadar dini doğru anlayıp doğru yaşama gayreti güden tüm Müslümanlar için başucu eserlerinden biri olacağı kanaatindeyiz. Çünkü akâid, elest bezminde Cenâb-ı Hakk'a verdiğimiz sözün izahından ibarettir. Bu sözü unutmanın, hakkıyla yerine getirmenin kıymeti ve ehemmiyeti ortadadır. Bu vesileyle Nail hocamızın gayretlerini bir kere daha tebrik ediyor, geçmişten bugüne yaptığı ve yapacağı bütün hizmetleri için şükranlarımızı arz ediyoruz. Cenâb-ı Bârî-i Teâlâ'dan muvaffakiyetler niyâz ederiz. Ve's-selâm...

Hasan Sevil

TAKDİM

Bir gün sahâbîler Cenâb-ı Peygamber Efendimiz [sav] ile birlikte iken bembeyaz elbiseli, simsiyah saçlı, kimsenin tanımadığı ancak yoldan gelmiş gibi de görünmeyen bir zât çıkageldi. Hz. Peygamber'in huzuruna yaklaştı, önüne oturdu, dizlerini onun dizlerine dayadı, ellerini de kendi dizlerinin üzerine koydu ve "Ey Muhammed, bana İslâm'ı anlat!" dedi. Resûlullah, "İslâm, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı tastamam vermen, Ramazan orucunu eksiksiz tutman, yoluna güç yetirebilirsen Kâbe'yi ziyaret etmendir," buyurdu. Adam, "Doğru söyledin," deyip Efendimiz'i tasdik edince, sahâbîler hâliyle şaşırdılar. Adam, "Şimdi de bana imanı anlat!" dedi. Resûlullah, "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanman; yine kadere, hayrına ve şerrine iman etmendir," buyurdu. Adam yine tasdik etti ve bu sefer, "Peki ihsan nedir, onu da anlat!" dedi. Resûlullah, "İhsan, Allah'a O'nu görüyormuş gibi kulluk etmendir. Sen onu görmeden bile O seni mutlaka görmektir," buyurdu. Adam yine tasdik etti ve son olarak kıyâmetin ne zaman kopacağını ve alametlerini sordu. Cevabını aldıktan sonra sessizce çekip gitti. Ardından Efendimiz, sahâbîlere onun Cebrâil aleyhisselâm olduğunu, kendilerine dini öğretmek üzere geldiğini bildirdi.

İslâm'ın üç veçhesine ıfık tutan; ilimlerin, marifetlerin ve edeplerin kaynağı olan bu hadîs-i şerîf Hz. Ömer kanalıyla aktarılmış ve “Cibril Hadîsi” diye meşhur olmuştur. Hadîs-i şerîfin muhtevası Müslümanlar için dinî kavrayışın yönünü tayin edecek; her nesilden sayısız âlim bu hadîsin işaret ettiği üzere İslâm, iman ve ihsan mertebeleri üzerinden dinde tefakkuh sahibi olmaya çalışacaklardır. Tefakkuhun yani derin kavrayışın ilk adımı, dinin anlam ve özünü idrâk edebilmektir. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin dediğı gibi bir kişinin Rabbine nasıl kulluk edeceğine dair ulaşacağı kavrayış, tek tek hükümleri öğrenmekten; hükümleri öğrenmek de cüz'î bilgiler peşinde koşmaktan evlâdır. Dinde tefakkuhun yani hem zâhiri hem de bâtınıyla dinin fıkhnı kavramanın yolu, akideden amele, amelden de tezkiyeye ulaşacak bir mesaiyi zorunlu kılar. İslâm âlimleri bu hadîste beyan buyurulan esasların hakikatini idrâk edebilme gayesiyle sahih bir akideye, sâlih bir amele ve selim bir kalbe erişmeye çalışmışlar; akide ilmi *Fıkhn-ı Ekber*'i, amel ilmi *Fıkhn-ı Zâhir*'i, kalbin ahvâli ilmi ise *Fıkhn-ı Bâtın*'ı şekillendirmiştir. Hadîs-i şerîfin mana, mefhum ve tazammunları, inceden inceye işlenen kavram ve meselelerle inkişaf etmiş; kelâm, fıkhn ve tasavvuf ilimleri İslâm'ı içten dışa çevreleyen bilgi, eylem ve ahlâkın taşıyıcı sütunları hâline gelmiştir.

Fıkhn ve kelâm sahalarındaki ilmî mesainin bir yöntem hassasiyetiyle sergilenişi ve aynı dili konuşan kimselerin süreklilik arz edecek vasatlar temin etme yönündeki gayretleri mezheplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İslâm tarihinde fikhî ve kelâmî aidiyetler iki büyük ilmî hattın şekillenmesini sağlamıştır. Bunlardan ilki, fıkhta Ebû Hanîfe'yi takip eden Sünnî çoğunluğun akidede de Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'yi imam olarak benimsemesiyle şekillenen Hanefî-Mâtürîdî hattıdır. Fikhî mensubiyetleri çeşitlilik arz eden ve hadîs âlimlerinden fıkhn uzmanlarına kadar daha geniş bir yelpazeye dağılan Sünnî muhitlerin akidede Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'yi imam

edinmesiyle de diğer hat şekillenmiştir. Ekseriyetini zamanla Şâfiî fakihler oluşturduğu için burayı Şâfiî-Eş'arî hattı olarak adlandırabiliriz. İlk hat daha ziyade çeperde, serhatlarda ve Araplar dışındaki unsurlar arasında yaygınlık kazanmış iken, ikinci hat daha ziyade merkezde, iç topraklarda ve Arap bel-
delerinde baskın olmuştur. Her iki hatta yer alan âlimler akide-
deden fıkha bütün İslâm ahkâmını beyan eden binlerce eser kaleme almış; sûfi müelliflerin bu telif sürecine eklemlenişyle eserlerin irfânî ve hikemî veçhesi de kuvvetlenmiştir.

İslâm tarihi boyunca dinî ilimler etrafında bahse konu edilen meselelerin artışı, tasniflerin çoğalması ve kavramların gide-
rek daha da dakik hâle gelmesiyle küllî bir bakış açısına ve id-
râke sahip olan âlimlerin sayısında görece azalmalar oldu. Bu
durum, ilimleri temsil eden zümreler arasındaki mesafelerin
daha da açılmasına yol açtı. Fakihler ve kelâmcıların temsil et-
tiği anlayış ile tasavvuf erbabı âlimlerce temsil edilen anlayış
bazı açılardan karşı karşıya geldi; zâhir ulemâsı içinde gerek
meşrebi müsait olmadığı için gerekse nazarî-irfânî bakışa uzak
kaldığı için sûfilerin itikâdına ta'n edenler çıktı. Tasavvuf erba-
bı içinde eli kalem tutan, düşüncelerini ilmî istilahlara riâyetle
aktaran epeyce zevât olsa da velâyet mertebesinde zuhûr eden
cümlelerin efkâr-ı âmmeye rastgele sarf edilen ezber laflara
dönüşmesi, vaziyeti daha da nazik hâle getirdi. Bu müşkilin
farkında olan kimi âlimlerse yanlış anlaşılmanın önüne geç-
mek ve özdeki birliği göstermek için tekrar kaleme sarıldılar.

İşte Karabaş Velî de böylesi bir ortamda yaşamış ve türlü sı-
kıntılarla karşılaşmış bir âlim ve sûfidir. Osmanlı ilim muhit-
lerinde Kadızâdeliler-Sivâsiler mücadelesi olarak tezahür eden
bu ihtilaf ortamında Karabaş Velî, sûfilerin itikâdının Ehl-i
Sünnet akidesiyle uyumlu olduğunu gösterme gayesiyle, Ha-
nefi-Mâtürîdî akidesinin en bilinen metinlerinden biri olan ve
Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak takip edilen *Akâi-
dü'n-Nesefî* metni üzerine bir şerh yazmıştır. Bir Ekberî olarak
İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd anlayışı ile Hanefi-Mâtürîdî

akidesini ahenkli bir bütünlük içerisinde sunan Karabaş Velî, böylelikle kelâmcılar ile sûfiler arasında gerçekte bir ihtilaf olmadığını, kelâm ilminin mesâiliyle tasavvufî kabul ve esasların uyum içerisinde benimsenebileceğini göstermiştir.

Bu kitap, *Türk Tasavvuf Mûsikisi ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı*'nda (TTMFAV) sürdürülen faaliyetlerin bir neticesi olarak ortaya çıktı. TTMFAV başkanı Ahmet Özhan Beyefendi'nin tensip ve himayeleriyle vakıf merkezinde yürütülmekte olan dersler, dinin kuşatıcı bir bakışla idrâkine hizmet edecek ve mevcut bilgilerin kemâl mertebelerine riâyetle tahsiline vesile olacak bir vasat oluşturdu. Kıymetli büyüğüm Hasan Sevil, Karabaş Velî'ye ait bu şerhin takrir edilmesini ve eserin Türkçeye çevrilip neşre hazırlanmasını talep ettiler. Elinizdeki kitap, bu derslerin bir hâsılası olarak vücut buldu. Kitapta Nesevî akidesi ve Karabaş Velî'nin şerhi bir arada sunulmuş, meseleler dipnotlarda yer verilen ilave bilgilerle izah edilmiştir. Bu izahların önemli bir kısmı, Karabaş Velî'nin *Fusûsu'l-Hikem* üzerine yazdığı *Câmi'u Esrârî'l-Fusûs* adlı eser ile Nesevî akâidi üzerine yazılmış meşhur şerhlerden aktarılmıştır. Karabaş Velî'nin şerhi daha önce iki kez neşredildiği için Arapça aslının tekrar tahkikine gerek duyulmamış ve metin mevcut neşirler esas alınarak dizilmiştir.

Takdim cümlelerini, bu dersleri başlatan TTMFAV başkanı Ahmet Özhan Beyefendi'ye, tavsiye ve teşvikleriyle çalışmaya yön veren Hasan Sevil'e şükranlarımı arz ederek sonlandırmak isterim. Çalışma esnasında bilgilerine başvurduğum ve tavsiyelerini aldığım M. Nedim Tan, Ercan Alkan ve Ömer Dursun'a, eserin yazma nüshalarını paylaşan Mehmet Arıkan'a teşekkür ederim. Yusuf Genç'in şahsında, metnin neşrini üstlenen Ketebe Yayınları'nın yetkili ve çalışanlarına da müteşekkirim. Bu şerhin imanımızı tahkike taşıyacak uzun ve çetin yolun bir azığı olması niyazıyla.

Nail Okuyucu
Üsküdar 2026

شرح عقائد النسفي بلسان التحقيق

للشيخ علاء الدين علي بن
محمد القسطموني الأطول الخلوتي

قره باش ولي

محتويات

٢	[حقائق الأشياء]
٨	[أسباب العلم]
٨	[السبب الأول: الحواس السليمة]
١٠	[السبب الثاني: الخير الصادق]
١١	[السبب الثالث: العقل]
١٣	وجود العالم
١٥	الله عز وجل وصفاته
١٨	[صفة الكلام]
٢١	[صفة التكوين]
٢٣	[صفة الإرادة]
٢٣	[رؤية الله]
٢٥	[القضاء والقدر وخلق الأفعال]
٢٧	[الاستطاعة]
٢٨	[الأجل]
٢٩	[الرزق]
٣٠	[الهداية والضلالة]
٣٠	[عذاب القبر والسؤال فيه]
٣١	[البعث والسؤال والوزن والحوض والصراط والجنة والنار]
٣٣	[الكبيرة]
٣٤	[الشفاعة]
٣٤	[الإيمان]
٣٥	[الإيمان والإسلام]
٣٥	[السعادة والشقاوة]
٣٧	[إرسال الرسل]
٣٩	[أفضل البشر بعد نبينا]
٤٠	[الإمامة]
٤١	[شعائر أهل السنة]
٤١	[الفرق بين النبي والولي]
٤١	[فهم النصوص]
٤٢	[المعدوم]
٤٢	[الدعاء]
٤٤	[أشراط الساعة]
٤٤	[حكم الاجتهاد]
٤٤	[المفاضلة بين البشر والملائكة]
٤٦	[المصادر والمراجع]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيد المرسلين وعلى آله وأصحابه أجمعين.

لما نظرتُ رسالة العقائد لشيخ الشيوخ قدوة العلماء المحققين عمر النسفي (قدّس سرّه) وجدتُ فيها إشارةً ورمزاً إلى اعتقاد الصوفي. ورأيت الناس قد هلك هالكٌ منهم بزعمهم الفاسد وظنّهم الباطل إلى أنّ الصوفية ليسوا على مذهب أهل السنّة والجماعة. فأردتُ إيضاح ما يمكن منها الكلام بالقال وأشرتُ وأضمرت ما لم يمكن منها الكلام بالقال والحال.

فأشار الشيخ (قدّس سرّه) في أوّل كلامه إلى الوجود الثلاثة والارتباط بينهم والحقيقة والتوحيد الثلاثة بقوله؛

[حقائق الأشياء]

”قَالَ أَهْلُ الْحَقِّ: حَقَائِقُ الْأَشْيَاءِ ثَابِتَةٌ“

أهل الحقّ مَنْ كان اعتقاده وأقواله وأفعاله مطابقاً للواقع. وقال بعضهم هم الأولياء. وللوليّ معنيان: الحاكم والمحبوب؛ فمن صرف وجوده لما خُلِقَ له يكون حاكماً على وجوده بذلك يكون محبوباً للحقّ. بعد ذا لا يسمع إلا بالحقّ ولا يبصر إلا بالحقّ ولا يتكلّم إلا بالحقّ ولا يبطلش إلا بالحقّ ولا يمشي إلا بالحقّ كما قال تعالى بلسان حبيبه عليه السلام:

ما يتقرَّب عبيدي إليّ مما يتقرَّب بالنوافل حتى أحببته فإذا ”أحببته كنتُ سمعته الذي يسمع به“ إلى آخره.*

بذلك يقال له أهل الحقّ.

والحقّ يستعمل فيما كان مطابقاً للواقع ضده الباطل كالصادق والكاذب. وتارةً يراد بالحقّ الذات المطلق وأشار الشيخ (قدّس سرّه) بقوله ”أهل الحقّ“ إلى انقسام الناس؛ فذلك إما كافر أو مؤمن. والمؤمن اثنان: عالم وغير عالم. كذلك النتيجة منهما اثنان: نظر فكري ودليل عقلي، والآخر كشف معنوي وشهود حقيقي. والأول لا يخلو عن الخطأ كالفلاسفة أمّا في الثاني ما كان فيه خطأ. لذلك قال أهل الحقّ: حقائق الأشياء ثابتة بإجراء أحكامها من الأشياء على الأشياء.

والمراد بالحقائق عند الصوفي الأمور الكلية أعنى الأسماء الحسنی فالأشياء قائمات بها معدومات بنفسها.

فالوجود ثلاثة؛ وجود مطلق للذات، ووجود معقولي للحقائق، ووجود عيني للأشياء. لكن ليس الوجود للأشياء عارياً عن الوجود المعقولي وليس للوجود المعقولي وجوداً عارياً عن الوجود المطلق ولا عينه ولا غيره.

والمثال في الخارج الحجر الزند؛ فالنار في كلّ أجزاء الحجر مثبتة والضياء في النّار مقرّر لا شبهة فيه، أمّا النّار منزّهة عن الحجر من حيث إنّ الحجر لا يقدر حكم النّار والنّور وليس للحجر وجود عار عن النّار، وليس للنّار وجود عار عن النّور فلا عينه باعتبار الأحكام ولا

* البخاري، الجامع الصحيح، ”الرقاق“، ٨٣؛ ابن حبان، الصحيح، ٧٤٣.

غيره باعتبار الذات؛ لأن الله تعالى قال: ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ [القصص ٢٨/٨٨] ولم يقل ”يَهْلِكُ“ لكون الاستغراق حقيقةً لأن الأشياء هالكة في حقائقها لأنك إذا رأيت رجلاً ما رأيت فيه إلا حياة هي حقيقة الحي، وسمِعاً هو حقيقة السميع، وبصراً هو حقيقة البصير، وعلماً هو حقيقة العليم، ونطقاً هو حقيقة المتكلم، وقدرة هي حقيقة القادر، وإرادة هي حقيقة المريد، وكونية هي حقيقة المكون.

فما ظهر شيء من الأشياء إلا هو حقيقة اسم من الأسماء ذاتية كانت أو صفاتية؛ فتلك الأشياء هالكة في حقائقها لأن وجودها قائم بها لإجراء أحكامها لولا المظاهر ما ظهر ما ظهر ولما ظهر ما ظهر قد هلك المظاهر كالمرأة؛ إذا رأيت فيها صورة لا تقدر بأن ترى المرأة إلا من لم ير فيها صورة والصورة فيها عينية منزّهة عن المرأة لأن المرأة مرآة لإظهار صورة الناظر فالمنظور عين الناظر باعتبار الذات وغيره باعتبار اللطافة والكثافة.

كذلك الحقائق في الأشياء إنها عين المسمى باعتبار الذات وغيره باعتبار التعدد والأضداد؛ ولكن لا وجود للأشياء إلا بالحقائق ولا وجود للحقائق إلا بالذات فلا يظهر أحكام الذات إلا بالموجودات فالحق والحقائق والموجودات كلها مربوطة بالحقائق لأنها نسبة واحدة يعرفها من يعرف نفسه ونسبته إلى الحق.

والحاصل حقيقة الحقائق هي الأشياء وماهية الأشياء هي الحقائق. وحقيقة الحق لا يعرفها أحد إلا من سلك مسلك الأولياء فزكى نفسه بالرياضة والمجاهدة وصفى قلبه بنور الذكر وجلّى روحه بالمشاهدة ووسّع سرّه بالفناء يعرفها بالكشف كالشمس بلا برهان ولا دليل ولا يمكن بالنظر الفكري والدليل العقلي.